

SOCIAL- OCH HÄLSOVÅRDSUTSKOTTETS BETÄNKANDE 25/2009 rd

Regeringens proposition om godkännande av konventionen angående skydd av de mänskliga rättigheterna och människans värdighet med avseende på tillämpningen av biologi och medicin och de därtill fogade tilläggsprotokollen om förbud mot kloning av människor och om transplantation av organ och vävnader av mänskligt ursprung samt med förslag till lagar om sättande i kraft av de bestämmelser i dessa som hör till området för lagstiftningen och om ändring av 11 kap. 11 § och 47 kap. 3 § i strafflagen

INLEDNING

Remiss

Riksdagen remitterade den 5 februari 2009 en proposition om godkännande av konventionen angående skydd av de mänskliga rättigheterna och människans värdighet med avseende på tillämpningen av biologi och medicin och de därtill fogade tilläggsprotokollen om förbud mot kloning av människor och om transplantation av organ och vävnader av mänskligt ursprung samt med förslag till lagar om sättande i kraft av de bestämmelser i dessa som hör till området för lagstiftningen och om ändring av 11 kap. 11 § och 47 kap. 3 § i strafflagen (RP 216/2008 rd) till social- och hälsovårdsutskottet för beredning.

Utlåtande

I enlighet med riksdagens beslut har grundlagsutskottet lämnat utlåtande i ärendet (GrUU 20/2009 rd). Utlåtandet har intagits som bilaga till betänkandet.

Sakkunniga

Utskottet har hört

- ambassadråd Jaakko Halttunen, utrikesministeriet
- medicinalråd Terhi Hermanson, social- och hälsovårdsministeriet
- lagstiftningsråd Ilari Hannula, justitieministeriet
- undervisningsråd Erja Heikkinen, undervisningsministeriet
- generalsekreterare Aira Pihlainen, riksomfattande etiska delegationen inom hälso- och sjukvården
- forskarprofessor Helena Kääriäinen, Institutet för hälsa och välfärd
- professor Raimo Lahti, Helsingfors universitet
- direktör Jussi Holmalahti, Tillstånds- och tillsynsverket för social- och hälsovården (Valvira)
- biolog Sirpa Mäkinen, Finska befolkningsförbundet

- biträdande verksamhetsledare Risto Ihalaisten, Finlands Läkarförbund.

Dessutom har Handikappforum rf lämnat skriftligt utlåtande.

PROPOSITIONEN

Regeringen föreslår att riksdagen ska godkänna den konvention som ingåtts inom ramen för Europarådet om skydd av de mänskliga rättigheterna och människans värdighet med avseende på tillämpningen av biologi och medicin och de tillhörande tilläggsprotokollen om förbud mot kloning av människor och om transplantation av vävnader och organ av mänskligt ursprung.

Konventionen undertecknades i Oviedo 1997. I konventionen uttalas de viktigaste principerna när det gäller mänskliga rättigheter och biomedicin. Den innehåller gemensamma minimikrav till skydd för de mänskliga rättigheterna och människans värdighet på både befintliga och framtida tillämpningsområden för biomedicin.

Bestämmelserna om centrala förpliktelser i konventionen gäller hur man säkerställer hälso- och sjukvårdstjänster och yrkeskompetens, en persons samtycke till medicinska ingrepp, skydd för privatlivet och rätt att få information om hälsan, frågor om individens genom, skyddet för individen vid biomedicinsk forskning och hur man tar organ och vävnader av mänskligt ursprung för transplantation.

Tilläggsprotokollen innehåller bestämmelser som kompletterar och preciserar konventionen på vissa specialområden. Tilläggsprotokollet om förbud mot kloning av människor undertecknades i Paris 1998. Enligt protokollet är alla sådana ingrepp förbjudna som syftar till att skapa en människa som är genetiskt identisk med en annan levande eller död människa. Tilläggsprotokollet om transplantation av vävnader och organ av mänskligt ursprung undertecknades i Strasbourg 2002. Syftet med protokollet är att skydda människans grundläggande rättigheter vid organ- och vävnadstransplantationer och vid

forskning i anslutning till sådana transplantationer.

Konventionen och tilläggsprotokollen anger de minimikrav som ställs på parterna, men de kan också tillämpa ett bredare skydd på nationell nivå.

Konventionen och dess tilläggsprotokoll om organ- och vävnadstransplantationer är s.k. blandavtal som innehåller vissa bestämmelser som ingår i såväl gemenskapens som i medlemsstaternas behörighet.

Propositionen innehåller ett förslag till lag om sättande i kraft av de bestämmelser i konventionen och tilläggsprotokollen som hör till området för lagstiftningen.

Lagstiftningen i Finland överensstämmer i huvudsak med det som konventionen och tilläggsprotokollen förpliktar till. För att konventionen och tilläggsprotokollen ska kunna sättas i kraft förutsätts det dock att genetiskt arv och funktionsnedsättning tas in som diskrimineringsgrunder i strafflagen. Därför innehåller propositionen också ett förslag till lag om ändring av strafflagen.

Konventionen har trätt i kraft internationellt 1999. Tilläggsprotokollet om förbud mot kloning av människor trädde i kraft internationellt 2001 och tilläggsprotokollet om transplantation av vävnader och organ av mänskligt ursprung 2006. För Finlands del träder konventionen och tilläggsprotokollen i kraft den första dagen i den månad som följer efter utgången av en period om tre månader från den dag då ratifikationsinstrumentet deponerades. Lagarna avses träda i kraft vid samma tidpunkt som konventionen och tilläggsprotokollen träder i kraft.

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Motivering

Biomedicinkonventionen och dess tilläggsprotokoll hör till de konventioner som kommit till i samråd mellan Europarådets 47 medlemsstater och som började beredas för inemot 20 år sedan. Av de skandinaviska länderna har Island, Danmark och Norge ratificerat konventionen, men bland de stora EU-länderna har till exempel Storbritannien, Tyskland och Frankrike ännu inte undertecknat den. Biomedicinkonventionen och dess tilläggsprotokoll ställer vissa minimivillkor för de konventionslutande staterna, men på nationell nivå är det möjligt att föreskriva om ett bredare skydd än konventionsförpliktelserna ger. Social- och hälsovårdsutskottet ser det som mycket viktigt att konventionen på ett balanserat sätt beaktar skyddet av de mänskliga rättigheterna och människans värdighet inom biomedicin och anknytande forskning. Analogt bör också den ökade biomedicinska kunskapen och förändringarna i den vägas in när lagstiftningen utvecklas.

Konventionen om biomedicin avser att skydda individens rättigheter i ett läge där den biomedicinska tekniken utvecklas i snabb takt och det också finns risk för missbruk. Finland har aktivt medverkat i beredningen av avtalssystemet inom Europarådet och den nationella lagstiftningen om biomedicin har under beredningens gång ändrats i överensstämmelse med konventionens bestämmelser. Konventionen har haft den största effekten på lagarna om medicinsk forskning, medicinsk användning av organ och vävnader av mänskligt ursprung, assisterad befruktning och patientens ställning och rättigheter. Så ingår till exempel bestämmelser som förbjuder kloning, alltså att man skapar en människa som är genetiskt identisk med en annan, i forskningslagen och lagen om assisterad befruktning. I strafflagen har nyligen inlagts straffbestämmelser bland annat om olagliga ingrepp i embryon eller genom (RP 156/2008 rd).

Enligt propositionen och det som utskottet erfarit harmonierar Finlands lagstiftning i det stora hela med förpliktelserna i konventionen och

tilläggsprotokollen och för att sätta i kraft konventionen behöver bara genetiskt arv och funktionsnedsättning tas in som diskrimineringsgrunder i strafflagen. I konventionen ingår ändå vissa bestämmelser som det inte finns särskilda nationella bestämmelser om i Finland och som blir direkt tillämpliga i avsaknad av speciallagstiftning. Så får till exempel enligt konventionen prediktiva genetiska test bara utföras för hälso- och sjukvårdsändamål eller i samband med vetenskaplig forskning som är förenad med detta ändamål. Utskottet konstaterar att det i förekommande fall kan bli aktuellt med ytterligare nationell lagstiftning för att komplettera konventionen.

Artikel 11 i konventionen förbjuder all slags diskriminering av en person på grundval av genetiskt arv. I den gällande strafflagen nämns hälsotillståndet som en förbjuden diskrimineringsgrund men det täcker inte in sådana genetiska egenskaper som inte har samband till exempel med en framtida sjukdom eller risk för sjukdom. På grund av kravet på exakthet som finns inbyggt i den straffrättsliga legalitetsprincipen är det på sin plats att ändra straffbestämmelsen om diskriminering och diskriminering i arbetslivet i strafflagen så att den också täcker in diskriminering på grundval av genetiskt arv. Utskottet inskräpper också att Finland har undertecknat FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning som förutsätter att den nationella lagstiftningen preciseras för att konventionen ska kunna ratificeras utan reservationer (ShUU 3/2007 rd).

Tilläggsprotokollet om transplantation av organ och vävnader utvidgar och kompletterar konventionens tillämpningsområde genom att ange och trygga såväl donatorers som mottagares rättigheter. En central princip i såväl konventionen som finländsk lagstiftning är att verksamheten inte får syfta till ekonomisk vinning. Det konstateras i tilläggsprotokollet att det behövs fler organ- och vävnadsdonationer med hänsyn till bristen på organ och vävnader för transplantation. Enligt artikel 19 i tilläggsprotokollet ska

parterna vidta alla lämpliga åtgärder för att främja donation av organ och vävnader. Utskottet framhåller att det också i Finland behövs mer information till allmänheten och yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården om transplantation av organ och vävnader och att det bör bedömas hur systemet med organtransplantationer ska kunna utvecklas för att öka tillgången till organ och vävnader.

Grundlagsutskottet konstaterade i sitt utlåtande att formuleringen i godkännandeklämman i propositionen bör ses över för att det ska framgå att riksdagen godkänner tilläggsprotokollet mot kloning i dess helhet. Social- och hälsovårdsutskottet föreslår att formuleringen i klämman ändras enligt grundlagsutskottets utlåtande.

Social- och hälsovårdsutskottet föreslår också enligt grundlagsutskottets utlåtande att ikraftträdandebestämmelsen i lagförslag 2 ändras till den normala formen där datum för ikraftträdandet kompletteras först när lagen ska stadfästas.

Förslag till beslut

Social- och hälsovårdsutskottet föreslår

att riksdagen godkänner konventionen och tilläggsprotokollet om transplantation av organ och vävnader av mänskligt ursprung i de delar som ingår i Finlands behörighet och tilläggsprotokollet om förbud mot kloning av människor och

att lagförslagen godkänns enligt propositionen utom ikraftträdandebestämmelsen i lagförslag 2, som godkänns med följande ändring:

Utskottets ändringsförslag

Lagförslag 2

Denna lag träder i kraft den _____.

Helsingfors den 23 september 2009

I den avgörande behandlingen deltog

ordf. Juha Rehula /cent
vordf. Sirpa Asko-Seljavaara /saml
medl. Risto Autio /cent
Maria Guzenina-Richardson /sd
Arja Karhuvaara /saml
Anneli Kiljunen /sd
Jukka Mäkelä /saml

Håkan Nordman /sv
Markku Pakkanen /cent
Päivi Räsänen /kd
Paula Sihto /cent
Satu Taiveaho /sd
Lenita Toivakka /saml.

Sekreterare var

utskottsråd Harri Sintonen.